

AALST BELFORT

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

DAVY HERREMANS

1 GEMOTIVEERD ADVIES

1.1 DE VOLLEDIGHEID VAN HET UITGEVOERDE VOORONDERZOEK

Deze archeologienota is het resultaat van een volledig archeologisch vooronderzoek. Het archeologisch vooronderzoek nam de vorm aan van een bureauonderzoek. Hierbij was het mogelijk om al het noodzakelijke vooronderzoek uit te voeren.

1.2 DE AAN- OF AFWEZIGHEID VAN EEN ARCHEOLOGISCHE SITE

Het projectgebied situeert zich ter hoogte het schepenhuis met belfort. Dit belfort wordt vaak genoemd als het oudst bewaarde schepenhuis van de Nederlanden. De kern zou teruggaan tot het eerste kwart van de 13de eeuw. De omgeving van de Grote Markt was al eerder bewoond. Het latere marktplaatsje situeert zich net buiten de eerste stadsomwalling (medio 11de eeuw) maar het is zeker dat er reeds in de late 12de eeuw bewoning aanwezig was in relatie tot de stadsontwikkeling. Diverse sites in de omgeving brachten bovendien sporen van menselijke aanwezigheid aan het licht die te relateren zijn aan de voorgeschiedenis van de stad. Deze sporen gaan terug tot de steentijden.

1.3 DE IMPACTBEPALING

Het project voorziet in de restauratie en renovatie van exterieur en interieur van het schepenhuis. De impact op eventueel archeologisch erfgoed is groot. De sloop omvat het uitbreken van de bestaande vloeren. Er wordt een nieuwe vloer gerealiseerd met een totale opbouw van tenminste 55,5 cm. Rekening houdend met een veiligheidsbuffer van 25 cm wordt de verstoringsdiepte bepaald op 80,5 cm -mvh.

1.4 WETENSCHAPPELIJK KENNISPOTENTIEEL

Het wetenschappelijk kennispotentieel is hoog. Door diverse uitbreidingen, verwoestingen en restauratie is onze huidige kennis over het laatmiddeleeuws schepenhuis beperkt. We moeten het doen met de beperkte bouwsporen die te herkennen zijn in het opgaand muurwerk. Bijkomend ondergronds onderzoek laat toe onze kennis rond opbouw en chronologie van het schepenhuis en het belfort verder te verfijnen. Bovendien is bleef onderzoek naar vroege schepenhuisen in Vlaanderen tot nu toe beperkt. Nieuwe inzichten in de geschiedenis en de bouwchronologie van het schepenhuis van Aalst zijn daarom van belang op Vlaams niveau. Daarnaast heeft archeologisch onderzoek in de omgeving aangetoond dat deze stadsdelen al werden bewoond sinds de steentijden. Archeologisch onderzoek onder het belfort kan ook leiden tot kenniswinst inzake de voorgeschiedenis van de stad en de stadsgenese.

1.5 DE BEPALING VAN DE MAATREGELEN

Gelet op de reeds vastgestelde aanwezigheid van archeologische sporen in het projectgebied en het kennispotentieel achten we verder vooronderzoek noodzakelijk. Hiertoe beschouwen een proefputtenonderzoek als de meest aangewezen vorm. Met een minimale ingreep in de bodem is het mogelijk en correcte inschatting van het onderzoekspotentieel te maken.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

2.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode: 2023H193

Sitecode: 23-AAL-BF

Wettelijk depotnummer: D/2023/12.857/19

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Aalst, Grote Markt 19 (Foto 1)

Bounding box:

126776.27,180962.05 : 126804.47,180993.69

Kadastrale gegevens:

Aalst, afdeling 1, sectie A, 417

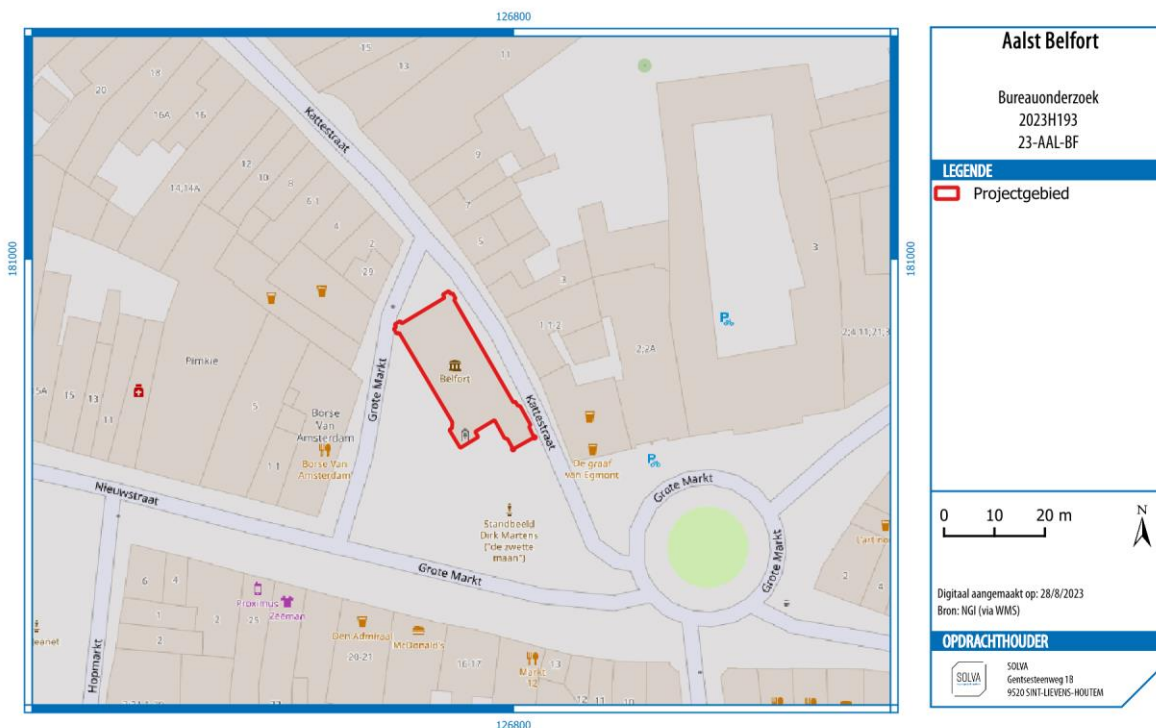
Topografische kaart: zie figuur 1

Betrokken actoren en specialisten:

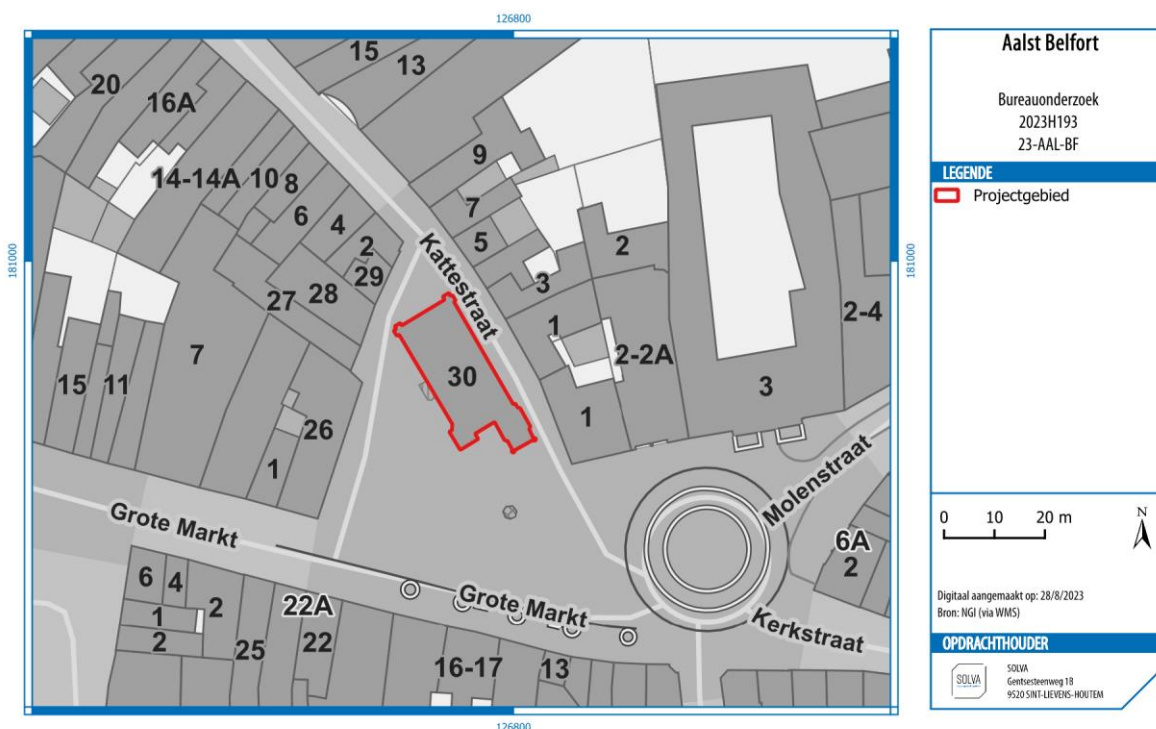
- Erkend archeoloog: Herremans Davy
- Tekst: Herremans Davy
- Kaartmateriaal: Herremans Davy
- Redactie: Bart Cherretté

Wetenschappelijke advisering:

Niet van toepassing

Figuur 1 het projectgebied op de topografische kaart

Figuur 2 het projectgebied op de kadasterkaart

2.2 VRAAGSTELLING EN ONDERZOEKSDOELEN

2.2.1 DE GEPLANDE WERKEN

Een plannenbundel aan hoge resolutie wordt meegeleverd in bijlage. De initiatiefnemer voorziet in de **renovatie** een deel van de **keldervloeren** in het belfort van Aalst.

De sloop omvat het **uitbreken** van de **bestaande vloeren** worden. De bestaande vloer kent een opbouw van +/- 27,5 cm:

- Boomste tegels in legbed: 2,5 cm
- Betonplaat: 20 cm
- Zuiverheidsbeton: 5 cm

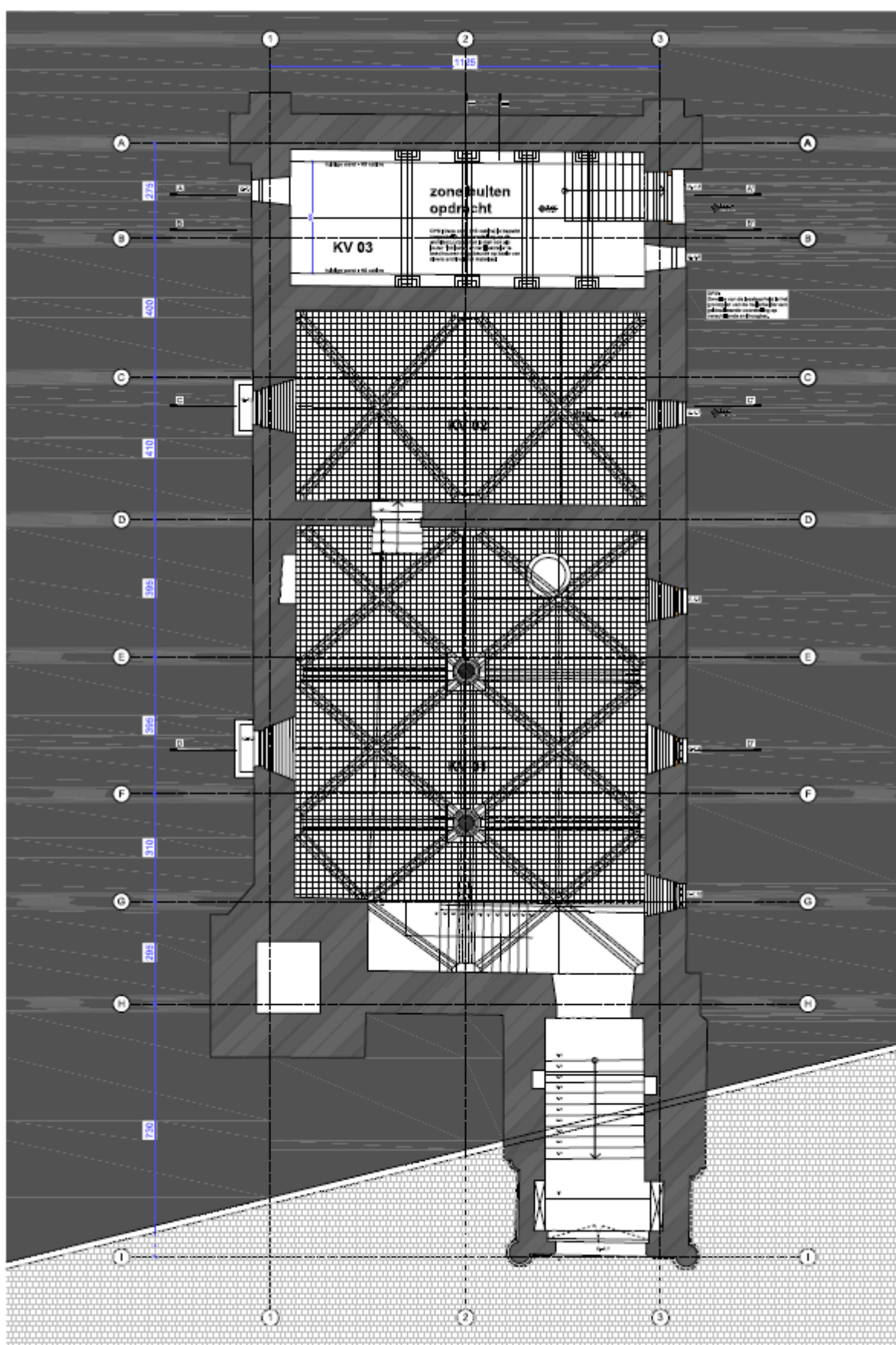
Er wordt een **nieuwe vloer** gerealiseerd met volgende **opbouw**:

- afwerkingslaag van Boomse tegels in legbed die werden gerecupereerd bij afbraak: ca. 2,5 cm
- dekvloer van cement met daarin vloerverwarming: ca. 8 cm
- isolatielaag van XPS: ca. 5 cm
- Waterdichte betonplaat: ca. 30 cm
- Zuiverheidsbeton: ca. 5 cm

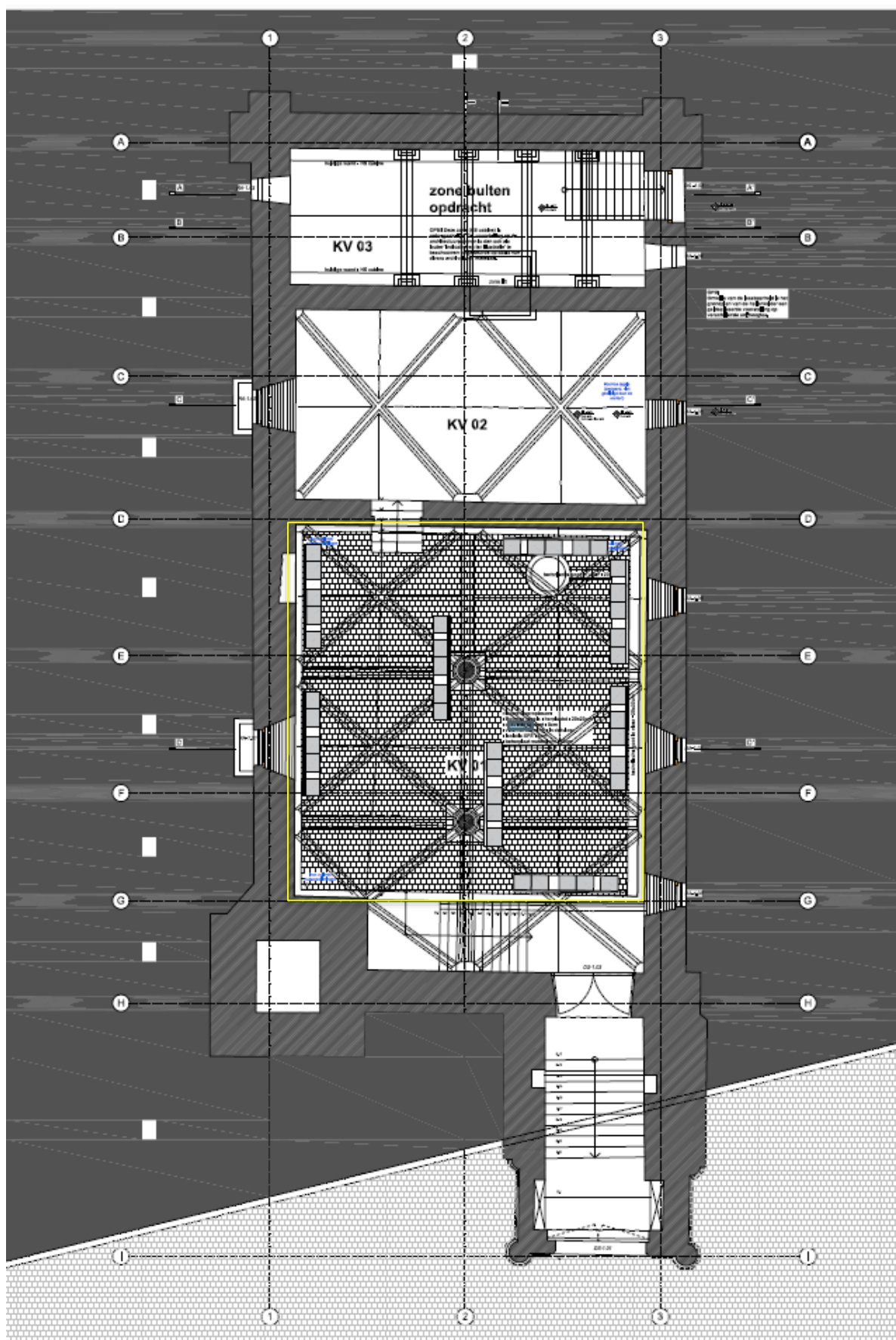
De totale vloeropbouw bedraagt dus tenminste 50,5 cm. Rekening houdend met een veiligheidsbuffer van 30 cm wordt de **verstoringdiepte** bepaald op **80,5 cm -mvh**.

Er wordt een technische goot in de vloer voorzien in het oostelijk deel van de kelder. De technische goot wordt niet dieper aangelegd dan de vloerfundering. In het westelijk deel komen er twee technische zuilen uit inox. Deze zijn in opbouw. Ook het zitmeubilair is in opbouw.

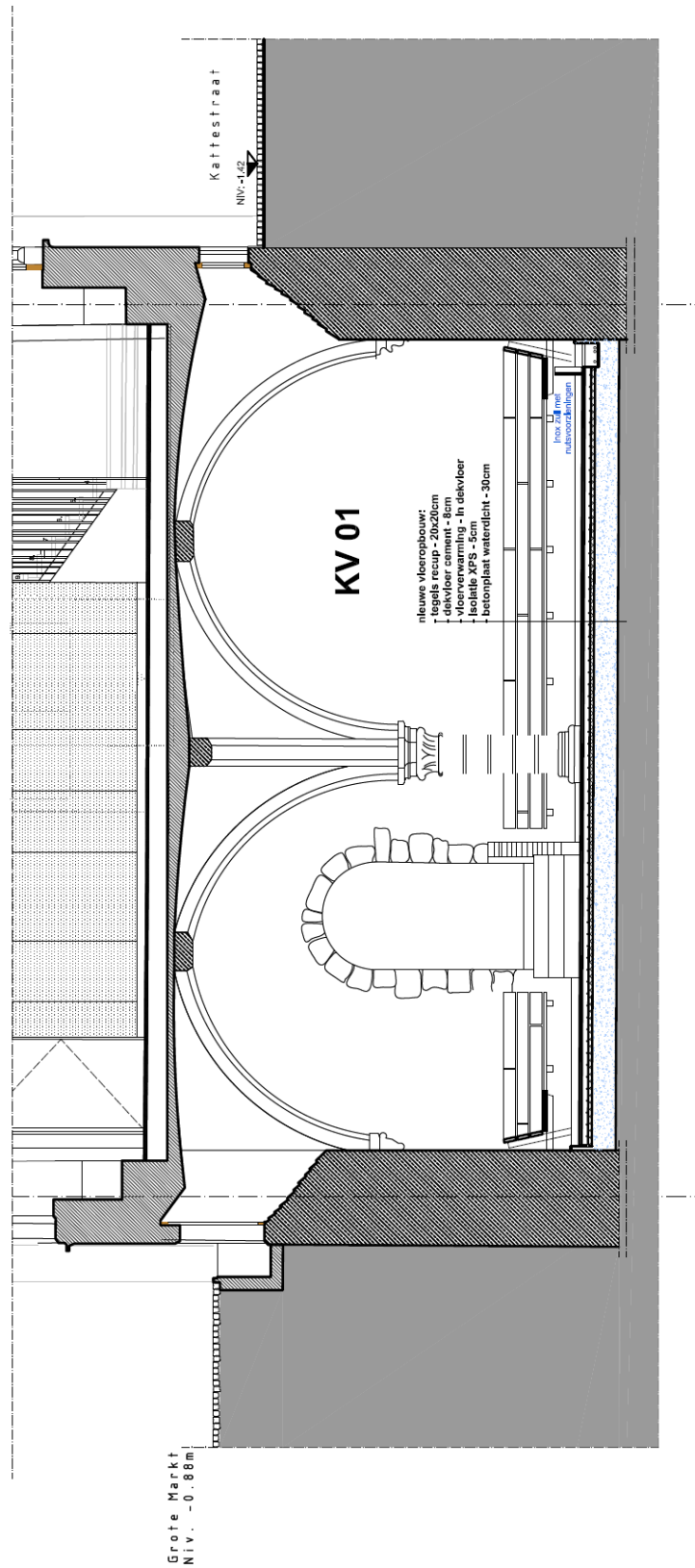
De werken beperken zich tot ruimte **KV01** op de plannen.

Figuur 3 plan bestaande toestand niveau -1 belfort

Figuur 4 plan nieuwe toestand niveau -1 belfort. Zone werken in geel

Figuur 5 snede van de geplande werken

2.2.2 DE ACTUELE ARCHEOLOGISCHE KENNIS OVER HET TERREIN

Het projectgebied situeert zich ter hoogte het schepenhuis met belfort. Dit belfort wordt vaak genoemd als het oudst bewaarde schepenhuis van de Nederlanden. De kern zou teruggaan tot het eerste kwart van de 13de eeuw. De omgeving van de Grote Markt was al eerder bewoond. Het latere marktplaats situeert zich net buiten de eerste stadsomwalling (medio 11de eeuw) maar het is zeker dat er reeds in de late 12de eeuw bewoning aanwezig was in relatie tot de stadsontwikkeling. Diverse sites in de omgeving brachten bovendien sporen van menselijke aanwezigheid aan het licht die te relateren zijn aan de voorgeschiedenis van de stad. Deze sporen gaan terug tot de steentijden.

2.2.3 DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE ARCHEOLOGISCHE WAARDE VAN HET TERREIN

De verwachtingen inzake archeologisch erfgoed is hoog. Het onderzoek kan vondsten, sporen en structuren opleveren die in relatie staan tot de bouwgeschiedenis van het schepenhuis. De kans dat er sporen van voor de bouw van het schepenhuis bewaard bleven, is klein. De kelder van het schepenhuis werd immers ingegraven tot op een diepte van +/- 4 m. Eerder onderzoek op de Grote Markt tonen aan dat de middeleeuwse sporen al aanvangen op 90 cm -mvl.

Het wetenschappelijk kennispotentieel is hoog. Door diverse uitbreidingen, verwoestingen en restauratie is onze huidige kennis over het laatmiddeleeuws schepenhuis beperkt. We moeten het doen met de beperkte bouwsporen die te herkennen zijn in het opgaand muurwerk. Bijkomend ondergronds onderzoek laat toe onze kennis rond opbouw en chronologie van het schepenhuis en het belfort verder te verfijnen. Bovendien is bleef onderzoek naar vroege schepenhuisen in Vlaanderen tot nu toe beperkt. Nieuwe inzichten in de geschiedenis en de bouwchronologie van het schepenhuis van Aalst zijn daarom van belang op Vlaams niveau.

De mogelijke kenniswinst op vlak van de stadsgenese en de voorgeschiedenis van het belfort, lijkt eerder klein. De aanleg van de kelder van het Belfort betekende een afgraving van 4 m. Eventuele archeologische restanten die het Belfort vooraf gaan, verdwenen daarbij.

2.2.4 DE TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN

Gezien de locatie van het projectgebied in de historische binnenstad van Aalst en binnen de muren van het middeleeuwse schepenhuis, zal de focus liggen op het detecteren, onderzoeken en waarderen van:

- ondergrondse structuren in relatie tot het opstaand muurwerk van het schepenhuis
- van ondergrondse structuren die behoren tot de slecht gekende laatmiddeleeuwse bouwfasen van het schepenhuis

Concreet worden er tenminste volgende vragen gesteld:

- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem? (indien bereikt)
- Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem?
- Wat is de datering en samenstelling van de bodemlagen?
- Zijn er sporen aanwezig? Zijn ze natuurlijk of antropogeen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Tot welke periode(n) behoren de sporen en structuren?
- Wat is de ruimtelijke samenhang van sporen en structuren?
- Wat is de bewaringstoestand van deze sporen en structuren?
- Is er sprake van mobiele vondsten?
- Wat is de aard en betekenis van de vondsten?
- Tot welke periode(n) behoren deze vondsten?
- Wat is de relatie tussen bodem, (stedelijk) landschap en archeologische sporen?
- Staan deze vindplaatsen in relatie tot het aanwezige bouwkundig erfgoed en het schepenhuis?
- Is het mogelijk de gekende bouwchronologie van het schepenhuis te verfijnen of bij te stellen?
- Kan men op basis van de aanwezige sporen en structuren een nieuwe fasering opmaken?
- Zijn de verschillende historisch gekende bouwfasen ook archeologisch te onderscheiden?

Figuur 6 syntheseplan met aanduiding van de zone van de geplande werken

Figuur 7 syntheseplan met aanduiding van de zones met kans op archeologisch erfgoed & kenniswinst

2.3 DE ONDERZOEKSSTRATEGIE EN -METHODE

2.3.1 EEN TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE STRATEGIE, -TECHNIEKEN, EN ONDERZOEKSMETHODEN

De site kan niet *in situ* worden bewaard. Gelet op het aanwezige **kennispotentieel** binnen het projectgebied en de **impact** van de werken is verder onderzoek noodzakelijk.

De onderzoeksstrategie beschrijft de krachtlijnen van het onderzoek dat zal uitgevoerd worden. Het kan daarbij gaan om meerdere onderzoeksfases of verschillende onderzoeksmethoden. Ze beschrijft en motiveert de keuzes die aan de grondslag liggen van deze strategie. De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1. Is het **MOGELIJK** deze methode toe te passen op dit terrein?
2. Is het **NUTTIG** deze methode toe te passen op dit terrein?
3. Is het overdreven **SCHADELIJK** voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
4. Is het **NOODZAKELIJK** deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Eerst wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor **vooronderzoek zonder ingreep** in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Landschappelijk booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar landschappelijk booronderzoek weinig meerwaarde biedt.
Landschappelijke profielputten	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar landschappelijke profielputten weinig meerwaarde bieden
Geofysisch onderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar er een grote kans is op interferentie door recente structuren.
Veldkartering	Neen	Niet mogelijk en niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt en verhard gebied.

Vervolgens wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor **vooronderzoek met ingreep** in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Verkenkend archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar de kans op goed bewaarde bodems en steentijdartefactensites eerder klein is.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar de kans op goed bewaarde bodems en steentijdartefactensites eerder klein is.
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het projectgebied bevindt zich in sterk verstedelijkt gebied waar de kans op goed bewaarde bodems en steentijdartefactensites eerder klein is.
Proefsleuven en / of proefputten	Ja	Mogelijk en nuttig. Proefputten lijken kosten-baten het meest opportuun om het projectgebied bijkomend gericht te evalueren. Focus ligt immers op het begrijpen en lezen van de (complexe) stratigrafie.

Afweging van de opportuniteit van de onderzoeksmethodes: op basis van hogerstaande afwegingen wordt een verdergezet onderzoek voorgesteld dat bestaat uit: proefputten.

2.3.2 EEN TEKSTUELE MOTIVERING VAN DE GEKOZEN ONDERZOEKSMETHODEN EN –SITUATIES

Gezien de ligging van het projectgebied in de kelders van het middeleeuwse schepenhuis van Aalst zijn elementen te verwachten zoals funderingsresten en oude vloerlagen. Hierbij moet rekening gehouden worden met een mogelijk complexe stratigrafie.

Door een representatief deel van het onderzoeksgebied bloot te leggen, kan een optimale inschatting worden gemaakt over de aard, bewaring, spreiding en datering van eventueel bewaarde archeologische sporen. Pas dan is het mogelijk onderbouwde uitspraken te doen over het al dan niet nemen van maatregelen in relatie tot de geplande werken en hun impact.

Dit praktische realisatie van dit vooronderzoek kan worden gecombineerd met geplande onderzoeken naar stabiliteit.

2.3.3 DE AFBAKENING VAN HET TE ONDERZOEKEN GEBIED

Rekening houdende met de verwachting voor archeologie, de geplande werken en het potentieel op kennisvermeerdering (cf. supra: 2.2.3), adviseren we **verder vooronderzoek**. Als afbakening van het onderzoeksgebied nemen we ruimte KV01 op de ontwerpplannen.

2.3.4 EEN TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN DE CRITERIA DIE GEHANTEERD ZULLEN WORDEN OM TE BEPALEN WANNEER DE VOORZIENE ONDERZOEKSMETHODEN ALSNOG NIET UITGEVOERD MOETEN WORDEN

Eventuele afwijkingen die zich stellen zullen worden gemotiveerd bij melding van het onderzoek en in de rapportage.

2.4 DE ONDERZOEKSTECHNIKEN

Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken is hoofdstuk 8.6 van de Code van Goede Praktijk van toepassing. Het gaat om **proefputten voor een site met complexe verticale stratigrafie**.

Om na te gaan of er antropogene sporen aanwezig zijn binnen de onderzoekszone van het projectgebied, dienen **twee proefputten** te worden uitgevoerd. De putten dienen om in te schatten of de geplande werkzaamheden archeologische erfgoed zullen raken en wat de aard en waardering daarvan is.

Proefput 1 meet 1 bij 1 m en situeert zich in zuidwestelijke hoek van ruimte KV01. Deze proefput laat toe de funderingsopbouw, ondergrondse muurresten en vloerresten op de hoek van de westelijke en zuidelijke muur van het belfort te evalueren. Het betreft de hoek waar ook de belforttoren zich situeert.

Proefput 2 meet 1 bij 1 m en situeert zich tegen de meest noordelijke zuil van ruimte KV01. Deze proefput laat toe ook centraal in de ruimte de ondergrondse muur- en vloerresten te evalueren, en dit in relatie tot de zuilbasis. De aanwezigheid van de zuilbasis biedt een hogere kans op eventueel bewaarde oorspronkelijke vloerresten.

Proefput 3 meet 1 bij 1 m en situeert zich tegen de noordoostmuur van ruimte KV01. Deze proefput laat toe de funderingsopbouw, ondergrondse muurresten en vloerresten in relatie tot de noordoostmuur te evalueren.

Figuur 8 indicatief proefputtenplan

De huidige vloeropbouw dateert uit de 20ste eeuw en bestaat uit een dik funderingspakket, een betonnen vloerplaat en een dekvloer van baksteenplavuizen. Op basis van een bestaande vloeropening aan de waterput werd vastgesteld dat dit 20ste eeuwse vloerpakket een opbouw kent van ongeveer 40 cm. Teneinde de stenen van de bestaande vloer te recupereren en het legpatroon ervan te reconstrueren, werd de vloer reeds fotografisch in kaart gebracht door de uitvoerder van de werken. De uitbraak van de bestaande vloeren en fundering gebeurt door de uitvoerder van de geplande renovatiewerken in het bijzijn van de uitvoerende archeoloog. De uitbraak gebeurt met de grootste zorg en wordt gestopt op niveau van de steenslagfundering onder de betonnen vloerplaat (+/- 35 cm onder het actuele vloerniveau). Nadien wordt er stratigrafisch en vlakdekkend verdiept door de uitvoerende archeoloog. Rekening houdend met een veiligheidsbuffer van 30 cm wordt de **verstoringsdiepte** bepaald op **80,5 cm -mvh**. Het stratigrafisch onderzoek wordt tot op die diepte uitgevoerd.

Indien uit het vooronderzoek blijkt dat verdergezet onderzoek in de vorm van een opgraving niet nodig of wenselijk is, wordt er gekeken voor staalname voor natuurwetenschappelijke datering in kader van het vooronderzoek. Hier liggen kansen om de bouwchronologie van het belfort verder te verfijnen via C14 of OSL dateringen. Voor OSL datering kan eventueel staalname via boringen in de muur worden gedaan.

De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Wanneer de sleuf opnieuw wordt gedicht, wordt de originele bodemopbouw gevolgd zodat de draagkracht van de bodem gelijk is aan de draagkracht voorafgaand aan de start van de werken.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hierboven beschreven werken dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol beëindigd indien op alle vooropgestelde onderzoeksvragen gefundeerd kan worden geantwoord.

2.5 DE VOORZIENE AFWIJKING TEN AANZIEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er zijn geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk, die voor aanvang van het onderzoek met ingreep in de bodem reeds voorzien zijn. Eventuele afwijkingen die zich stellen tijdens het onderzoek, zullen omstandig gemotiveerd worden conform de bepalingen van de Code van Goede Praktijk.

2.6 GEWENSTE COMPETENTIES

De proefputten moeten worden uitgevoerd door een ervaren archeoloog. Indien er registraties noodzakelijk zijn, wordt de archeoloog bijgestaan door een tweede archeoloog en een veldtechnicus. De leidinggevende archeoloog heeft minstens 220 werkdagen veldwerkervaring wat betreft opgravingen in stedelijke context. De tweede uitvoerende archeoloog heeft minstens 110 werkdagen veldwerkervaring. Minstens één van de uitvoerende archeologen heeft kennis van materiaal uit de middeleeuwse en post-middeleeuwse periode.

Voor de rapportage worden minstens de projectleider en een archeoloog-assistent ingezet

2.7 BEWARING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als ensemble bewaard in een ruimte met geschikte temperatuur en luchtvochtigheid, zonder risico op beschadiging, vernieling of contaminatie door natuurlijke of menselijke oorzaken. De vondsten worden verpakt met verpakkingsmateriaal en volgens een verpakkingswijze die beschermt tegen degradatie.

Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble beheerd door het erkend Onroerend Erfgoeddepot van [SOLVA](#).